

Suomen *tankki* pukimen nimityksenä

Pukimen nimenä *tankki* esiintyy leksikaalisissa lähteissämme ensi kerran Renvallin sanakirjassa, jossa hakusanana *tankki*, *kin* Ns. 'rigidum quid, frustum longum et rigidum, G. langes steifes Stück' yhteydessä on myös maininta: »it. Wib. id. ac *takki*». Renvallin mukaan siis *tankki*-sanalla on Viipurin läänissä sama merkitys kuin *takki*-sanalla eli 'toga, vestis exterior, G. Oberrock'. Lönnrotin sanakirjassa mainitaan *tankki* s. 'kort jacka med ärmar, rock, lifrock (takki, jakku)'; *sarkkatankki* 'vadmals-rock'. Nykysuomen sanakirja antaa sanasta seuraavat tiedot: 2. *tankki* s. kansat. 'vars. Kaakkois-Suomen kansanpuvustoon kuulunut hihatton tai hihallinen liivi'. Toivo Vuorelan Kansatieteen sanastossa todetaan sana Etelä-Karjalassa esiintyväksi; merkitykseksi mainitaan ensimmäisessä painoksessa 'rinnasta avoin naisten liivi', toisessa painoksessa edellisen lisäksi myös 'lapsen kolttu'. Toisessa painoksessa on kuvakin 'naisten liiviä' tarkoittavasta *tankista*. Useita tietoja tämännimisestä pukimesta on U. T. Sireliuksen teoksessa Suomen kansanpukujen historia (SUSA 31) s. 123, 131—133, kuvia saman teoksen kuvataulussa XIV, n:ot 32—36. Sireliuksen mukaan *tankki* on ollut Etelä-Karjalassa naisten liivien tavallisin nimitys. Liivit olivat yleisimmin hihattomat, niin kuin voidaan päätellä siitäkin, että hihallista röijyä on sanottu *hihaniekaksi tankiksi*. Maija Ruutun mukaan *tankki* Kivennavalla oli 'pumpuliton tai pumpulilla vuorattu liivin mallinen [naisten] päällystakki' (Vir. 1928 s. 226).

Sanakirjasäätiön kokoelmissa olevien tietojen mukaan sanan levinneisyys ei rajoitu vain Etelä-Karjalaan. Läntisimmät tiedossani olevat muistiinpanot ovat Myrskylästä ja Kangasniemeltä, pohjoisimmat Liperistä ja Kiihtelysvaarasta. Sireliuksen maininnan mukaan *tankki* on ollut tunnettu myös Ilomantsissa. Useita tietoja on Inkerin suomalaismurteista, pari entisestä Raja-Karjalastakin. Merkitykseksi mainitaan Sanakirjasäätiön kokoelmissa mm. 'röijy' (Hietämäki), 'rumppuhihoilla varustettu naisen pusero' (Vuole-Miikkulainen), 'äyrämöisnaisen kotikutoisesta vaatteesta tehty aamupusero, joka ulottui vain vyöhön asti' (Tyrö), 'hihalliset liivit' (Järvisaari). Pikkulapsen kolttua *tankki* tarkoittaa mm. Jaakkimassa, Parikkalassa ja Ristiinassa. Muutamissa tiedoissa mainitaan merkitykseksi vain 'takki' (esim. Kurkijoki, Liperi), siis kuten Renvallin sanakirjassa, mutta usein on liitetty mukaan lisähuomautus, joka osoittaa, ettei ole kysymys varsinaisesta synonyymista, esim. 'takki (lyhyt naisen nuttu)' (Sakkola, V. Ruoppila), '= takki, mutta halveksuen' (Kiihtelysvaara, R. Nirvi). Paikoin sana näyttää esiintyvän monikollisena, merkityksenä mm. 'paksut päällysvaatteet' (Rantasalmi), 'päällysvaatteet, turkki, palttoo' (Sääminki), 'vanhat, melkein loppuun pidetyt vaatevarat' (Kangasniemi), 'miehen koko vaatekerta' (Juva), 'vaatteet, pukimet' (Impil., Suistamo).

Vanhoissa runoissa sana esiintyy ainakin Länsi-Inkerin, Keski-Inkerin, Itä- ja Pohjois-Inkerin sekä Etelä-Karjalan alueella. Tapaamme *tankin* useissa runoissa naisten pukimena, esim.

Siin on tyttöö tääll kylässä,
Ku nää on kasvavükü
Sekä noita vielä vietävü,
Niill on taite tankit tehty,
Napit on ryntäille napattu.

(SKVR XIII 2671. Parikkala. Julkaisijan *ü* lieenee
erehdys, käsikirj. on kai ollut *ii*.)

Avais tokkiin, ei totellut,
Mie se vuoteelle vurahin,
Taitoin Maikoin tankin nauhat

(SKVR IV 458. [Koprina]. D. E. D. Europaeus.)

Enkös mie siso sanonut
Mennä vuona näill ajoill!
Ollaan me kosijoilt korjat,
Linttiloilt' olemma leviät,
Tankkiloilt' olemma tasaiset;
Meill on kalliit kaula rievut
Sekä esliinat ehtoiset

(SKVR IV 923. [Moloskovitsa — Tyrö].
Törnerooos ja Tallqvist.)

Matkakertomuksessaan Th. Tallqvist ja A. Törnerooos kertovat savakkonaisten puvusta mm. seuraavaa: »Puoli alastoman ylipuolen ruumiistaan peittävät he pyhäsinä pitkän röijyn muotoisella nutulla, jota on kahta lajia, toinen hihatton, jota kutsutaan liiviksi, toinen hihallinen, kutsuttu »tankiksi».» (Suomi 1860 s. 144).

Tankki esiintyy runoissa myös miesten pukimiin kuuluvana, esim.

Näi mie egle ollessa
Kui sie tantsit tapsuttelit,
Humalassa hupsuttelit,
Naurusuin kapakan cessä.
Tapoit täitä tankistaas,
Napoit nahkapöksyistä;
Peenet tapoit peukalolla,
Suuret suuhu vajotit

(SKVR III 3262. Narvusi. V. Salminen. Saman-
laisia säkeitä myös esim. III 1611, III 2259.)

Tuoss tunnet poj'an pohatan,
Miehen riivin rikkahaksi,
Joll on tankki taiten tehty,
Verka miittihin mitattu.

(SKVR V 1195. [Toksova]. Europaeus.)

Sotamieheksi otto -runossa *tankki* mainitaan varsin usein sotamiehen puvun osana, esim.

kerittiin hienot hiukset,
lääppä maahan lätsättihin,
huiskattiin huraska maahan,
viitta maahan viskattiin,
muutettiin musta tankki,
m[usta] t[ankki], murhetankki.
(SKVR XIII 1164. Rautu. A. Ahlqvist.)

Visattiin viitta päältä,
Paita päältä paiskattiin;
Musta tankki muutettiin.
(SKVR III 3655. Narvusi. J. Länkelä.)

Säe mustan tankin muuttamisesta esiintyy vielä mm. seuraavissa toisoinnoissa: XIII 1179; V 872, 879, 883, 885, 887, 897—899.

Puinta tarkoittavan *tankin* alkuperää on käsitellyt Julius Mägiste (Eesti Keel 1934 s. 179—180). Hän yhdistää tähän ensinnäkin Jõhvista merkityn viron murren sanan *tank*, *riide tank* 'hilp, riidehilp' ja katsoo sanojen kuuluvan suomen *takki*-sanan yhteyteen. *Takki*-sanan äänneasu perustuisi *ηkk > kk* ääntenmuutokseen. Vaikka näiden sanojen yhdistäminen äänteellisesti ja merkityksen kannalta voisi ensi silmäyksellä tuntua houkuttevalta, ei sitä nähdäkseni kumminkaan voi pitää mahdollisena. *Takki* on nimittäin aivan ilmeinen skandinaavinen lainasana, vrt. mnorj. *stakkr* 'wams, kurzes kleidungsstück', nykyrts. murt. *stack* 'kjortel'; ks. Ahlqvist Kulturord s. 133, Kulturwörter s. 150, Bibl. Verz. s. 456, Karsten Folkmålsstudier X s. 527. Skandinaavisella taholla ei sanassa ole ollut nasaalia.

Tankki vartaloverhon nimenä näyttää olevan venäläistä alkuperää. Lähinnä sopii verrattavaksi Dalin sanakirjassa (IV 504) mainittu ven. murren sana *stanók*, gen. *stanká*, jolla Permin kuvernementissa ilmoitetaan olevan merkitys 'stan rubahi', siis 'paidan miehusta'. Merkityksen puolesta vielä lähempänä on tämän sanan valkovenäläinen vastine *stánik* 'lifčik, lif' (Belorussko-russkij slovar, pod. red. K. K. Krapivy, Moskva 1962), siis 'liivi, leningin yläosa'. Kantasana on *stan* 'vartalo' ja siitä kehittyneenä merkityksenä '(paidan) miehusta'. Deminutiivi *stanók* on ehkä venäjän murteissa voinut esiintyä muidenkin vartaloverhojen kuin paidan miehustan nimityksenä. Tästä sanasta näyttää *tankki* pukimen nimenä olevan peräisin. Levinneisyysalue sopii hyvin yhteen tämän alkuperän kanssa. Mitä äänneasuun tulee, on luonnollista, että sananalkuinen *st-* on saanut vastineekseen vain *t:n* ja että venäjän nominatiivissa esiintyvä ns. väistyvä vokaali on jäänyt ilman vastinetta. Milloin venäjän sana päättyi liudentumattomaan konsonantiin, on itämerensuomalaisella taholla yleisimmin loppuvokaalina jokin muu vokaali kuin *i*. Myös *i* saattaa kuitenkin esiintyä näissäkin tapauksissa, esim. suom., karj.-aun., vatj. jne. *pappi* (ven. *pop*), karj. *kormanii* 'tasku' (ven. *karmán*), aun. *poarussi* 'purje' (ven. *párus*), karj.

ambari 'aitta' (ven. *ambár*), aun. *soahari* 'sokeri' (ven. *sáhar*). *Tankki*-sanana i-loppuisuutta ei siis voi pitää lainaselityksen esteenä.

Lopuksi on vielä syytä ottaa puheeksi *tankkia* äänteellisesti lähellä oleva vatjalaisissa häärunoissa esiintyvä pukimen nimi *tančiat*. Ahlqvistin muistiinpanemassa kylvetysrunon toisinnossa kerrotaan, kuinka sulhasen sukulaiset odottavat saunan ulkopuolella pitäen kädessään hänen pukimiaan:

Izüt seisob uhsé' alla
Sâré' sâppogat čäezä,
Kalâ' šâpka kainaloza.

— — —
Emüt seisob uhsé' alla
Čirjá čüdikko čäezä,
Kalâ' kâtsat kainaloza.

— — —
Sōzar seisob uhsé' alla
Tammé' tančiat piwoza,
Čäsärätti čämmälelä.

(SKVR IV 4636, myös Wotisk Gramm. s. 91.)

Wotisk Grammatik -teoksensa sanaluettelossa Ahlqvist kääntää *tančat* I. *tančiat* pl. sanan 'underbyxor'. Tämän mukaisesti on myös Schiefner kääntänyt säkeen *tammé' tančiat piwoza* saksaksi 'Eichen-Hosen in den Fäusten' (Bulletin de la Classe historico-philologique de l'Académie Impériale des sciences de Saint-Petersbourg, Tome XIII s. 355). Näyttää kumminkin siltä, että Ahlqvistin ilmoittama merkitys on väärä. Kolme ennen Ahlqvistia vatjalaisia runoja kerännyttä tutkijaa on nimittäin toisistaan riippumatta todennut *tančiat*-sanana merkitykseksi 'vyö'. Antal Reguly, jonka v. 1841 tehdyt vatjalaismuistiinpanot Sulo Haltsonen on julkaissut (SUSA 60: 3), on kääntänyt säkeen *anta tanschiat tammulleni* 'giebt rothen gürtel dem eichenbäumchen' (s. 16); s. 33 on muistiinpanoissa säe *tammua tantschiet* (kirjava vyö) *tschäessä* (sulkeissa oleva selitys Regulyn); s. 54 esiintyy uudestaan säe *anta tantschiat tammulleni* ja yllä selitys »kirjava vyö». Lönnrot, jonka muistiinpanot ovat vuodelta 1844, ilmoittaa säkeen *tammo tantsiat pivossa* keskimmäisen sanan merkitykseksi 'vyö (bälte)' (SKVR IV 4608). D. E. D. Europaeus on muistiinpanoissaan (v:lta 1853), jotka ovat säilyneet vain H. A. Reinholmin kopiona (julkaissut Sulo Haltsonen, Suomi 107: 4), säkeeseen *tammoin taančiat čäessä* liittänyt selityksen: *taančiat* — vyö (ibid. s. 33). On siis ilmeistä, että Ahlqvist erehtyi, kun hän ilmoitti sanan merkitykseksi 'underbyxor'. Olisikohan erehdykseen voinut vaikuttaa se käsitys sanan alkuperästä, jonka Ahlqvist esittää Kulturord-teoksessaan s. 131 (samoin Kulturwörter s. 147), nimittäin että sanan originaali olisi ven. *štany* pl. 'housut'. Vatjan kielioopin sanaluettelossa, jossa yleensä on viittaus lainoina pidettyjen sanojen venäläiseen originaaliin, ei tosin *tančiat*-sanana kohdalla ole viittausta ven. *štany*-sanaan. Tämä venäjän sana on muuten kyllä lainattu vatjaankin asussa *štanad* 'housut'. Ahlqvistin esittämä lainaotetus on tietenkin täysin mahdoton.

Voisiko nyt 'vyötä' tarkoittanut *tančiat* olla samaa alkuperää kuin liiviä ym. vartaloverhoja merkinnyt *tankki*. En pitäisi sitä mahdolltomana. Mainittakoon, että Inkerin runoissa esiintyy yhdyssana *tankkivyö* eräässä Sotasanommat-runon toisinnossa:

Eipä tuota ennen ollut
Solkirintaa soassa,
Rannekättä Rantsunmaassa,
Tankkivyötä tappelussa
(SKVR IV 594.).

Mikäli *tančiat* kannaltaan palautuu samaan venäläiseen lähteeseen kuin *tankki*, sen kanta on ilmeisesti lainautunut niin varhain, että sana on ottanut osaa tai ainakin mukautunut $k > tš$ äännevuokseen, toisin sanoen ennen kuin k etuvokaalin edellä oli vatjassa tullut mahdolliseksi.

Fi. *tankki* as the name of a garment

by LAURI POSTI

The author first gives a survey of the different meanings and the geographical area of the word *tankki* denoting a garment. The survey is based on lexical and other printed sources, on old folk-songs (runes) from the area in question and on manuscript materials in the dialect archives of Sanakirjasäätiö. The most common meaning seems to be 'women's waistcoat (with or without sleeves, worn as outer garment)', but there are several others. Common to all of them appears to be that they designate a garment covering the upper part of the body.

After having rejected as unacceptable the attempt made by Julius Mägiste in Eesti

Keel 1934 pp. 179—180 to link *tankki* with Fi. *takki* 'coat' (*takki* is an obvious loanword from Scand., cf. Old Norse *stakkr* 'Wams, kurzes Kleidungsstück', Sw. dial. *stack* 'Rock', and the n in *tankki* could not be explained by means of the Scand. word), the author presents a new etymology for *tankki*. He considers the word to be of Russian origin: Russ. dial. *stanók*, gen. *stanká* 'stan rubahi' (see Dal IV 504), cf. also White Russian *stánik* 'lifčik, lif'.

Finally, the author finds it not impossible that Votic *tančiat* Pl. 'belt, girdle' could derive from the same source (in Votic $k > tš$ before front vowels).